

Одинаев А. И., Бехбудов Ф. Ҷ.- Маркази тадқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Калимаҳои асосӣ: сиёсат, ҷавонон, сармоияи инсонӣ, соҳибкорӣ, инноватсия.

Имрӯз дар ҳалли масъалаҳои ҳаётан муҳим, аз ҷумла таҳкими пояҳои давлатдорӣ, рушди муназзаму устувори ҳамаи соҳаҳои иқтисоди миллӣ, бунёди роҳҳо ва нақбу пулҳо, нерӯгоҳҳои хурду бузург, сохтмони иншооти иҷтимоӣ ва умуман, дар раванди пешрафту ободонии кишварамон нақш ва саҳми ҷавонон басо арзишманд мебошад.

Тадбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон аз рӯзҳои нахустини соҳибистиқлолӣ дар меҳвари фаъолияти Ҳукумати Тоҷикистон қарор дошта, ташаббусу пешниҳодҳои созандаи ҷавононро ҳамеша дастгирӣ ва барои амалӣ гардидани онҳо имконият фароҳам меорад.

Таҷрибаи мамолики пешрафтаи ҷаҳон собит месозад, ки баробари тараққиёти соҳаи саноат ниёз ба ҷавонони соҳибкасбу соҳибмаърифат меафзояд ва танҳо ин неруи созанда метавонад рушди устувори иқтисодиётро таъмин намояд.

Сармоияи инсонӣ ҳамчун муҳаррики пуриқтидор ба пешрафти инноватсия ва технологияҳои нав мусоидат мекунад, бинобар ин, Ҳукумати мамлакат барои сафарбар намудани ҷавонон ба фаъолияти соҳибкориву сармоягузорӣ, татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ ва таҳқиқи масъалаҳои иқтисоди рақамӣ тадбирҳои муассир андешида истодааст.

Тибқи ҳисобҳои оморӣ, ҳоло дар Тоҷикистон ҳиссаи аҳолии синни то 35- сола 54 дарсад ва синни миёнаи аҳоли 24 солро ташкил медиҳад, ки аз мавҷудияти неруи бузурги зеҳнӣ ва сармоияи инсонӣ дар кишвар шаҳодат медиҳад [1]. Ба андешаи мо, чунин неруи бузург дар сурати дастгириҳои иловагии давлатӣ, амалӣ намудани механизмҳои ҳавасмандкунонӣ ва ҳифзи масъалаҳои иқтисодию иҷтимоии онҳо қодир аст, ки дар роҳи расидан ба ҳадафҳои пешбинишуда ва иҷрои афзалиятҳои миллӣ, нақши муҳим гузоранд.

Зикр кардан ба маврид аст, ки дар доираи ҳуҷҷатҳои муҳими стратегӣ, аз қабилӣ «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардуми кишвар бар пояи таъмини рушди устувори иқтисодӣ ҳамчун, ҳадафи олии рушди дарозмуҳлати Тоҷикистон муайян шудааст [2]. Ҷиҳати расидан ба ин мақсади олии ҳадафҳои зерин барои дувоздаҳ соли минбаъда муайян гардидаанд:

- ◆ таъмини амнияти энергетикӣ ва истифодаи самарабахши неруи барқ;
- ◆ раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ ва табдил ба кишвари транзитӣ;
- ◆ таъмини амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳоли ба ғизои хушсифат;
- ◆ вусъатдиҳии шугли пурмаҳсул;
- ◆ саноатикунони босуръати кишвар.

Ба андешаи мо, дар шароити ҳассоси муносибатҳои геосиёсӣ, ҷаҳонишавии иқтисодиёт, пайдо гаштани рақобатҳои шадид ва авҷ гирифтани бархӯрдҳои тичоратӣ байни кишварҳои абарқудрати ҷаҳон ноил гаштан ба ҳадафҳои пешбинишуда, аз бисёр ҷиҳат ба рушди бахши хусусию соҳибкорӣ, махсусан, ҷалби ҷавонон ба фаъолияти соҳибкорӣ вобастагии зиёд дорад.

Бинобар ин, ҳар қадаре, ки ин бахши муҳими иқтисодиёт бо така ба ҷалби ҷавонон рушду равнақ ёбад, ҳамон андоза на танҳо кафолати ҳалли масоили иҷтимоӣ-иқтисодӣ, аз ҷумла, баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии мардум, коркарди ашёи хоми ватанӣ то ҳадди ниҳой, баланд гардидани иқтидори содиротии кишвар таъмин гардида, балки шиддати бекори миёни ҷавонон нисбатан паст ва шомил шудани онҳо ба ҳар гуна гурӯҳҳои ифродгарой, терроризму экстремизм, ҳамчун вабои аср, пешгирӣ хоҳад шуд.

Агарчи, ҳоло беш аз 70 дарсади маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) ва 80 дарсади аҳолии аз лиҳози иқтисодӣ фаъоли кишвар низ ба бахши хусусӣ, рост ояд ҳам, аммо дар он ҳиссаи соҳибкории хурду миёна нисбатан кам ба назар мерасад.

Илова бар ин, аз таҳлилҳои рақамҳои оморӣ мушоҳида мегардад, ки айни замон на бештар аз 15-20 дарсади аҳолии қобили меҳнат ба ташкили фаъолияти соҳибкорӣ майл доранду халос. Аммо бо вучуди чунин вазъият ҷавонони дорои қобилияти соҳибкорӣ дошта бояд ба масъалаҳои зерин майлу рағбат дошта бошанд, аз ҷумла:

- ҳавасмандӣ ба ташкили фаъолияти соҳибкорӣ;
- бовар кунанд, ки дар доираи санадҳои меъёрию ҳуқуқии танзимкунанда ташкили фаъолияти соҳибкорӣ имконпазир аст;
- донанд, ки «намунаҳои беҳтарин» вучуд доранд;
- дарк кунанд, ки чӣ гуна ва аз кучо маълумот ва дастгириро дарёфт намоянд.

Тоҷикистон бояд маҳз ба ҷавонон така кунанд, ки дар шароити ислохоти нави иқтисодӣ ба воя расидаанд ва фаъолияти соҳибкориро ҳамчун асоси некуаҳволии моддӣ ва рушди касбӣ қабул мекунанд.

Фаъолияти соҳибкорӣ ва бахши хусусӣ бо дарназардошти нақши муҳим доштани дар рушди иҷтимоӣ-иқтисодии кишвар, ҳамеша дар маркази диққати Ҳукумати мамлакат, махсусан, Президенти кишвар, қарор дошта, дар ин масир пайваста тадбирҳои муассири давлатӣ андешида мешаванд.

Солҳои охир дар натиҷаи тадқиқи сиёсати босамари давлатии дастгирии соҳибкорӣ, шумораи субъектҳои соҳибкорӣ дар мамлакат мунтазам афзуда, соли 2018-ум 315887 ададро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2010-ум 1,8 маротиба зиёд мебошад [5].

Тибқи арзёбиҳо, ҳоло тақрибан, 60 дарсади фаъолияти соҳибкорӣ (*тиҷорати хурд, хариду фурӯш*) дар кишварро ҷавонон ташкил медиҳанд. Гарчанде, дар нишондиҳандаҳои рушди соҳаи мазкур тамоюлҳои мусбат мушоҳида гардад ҳам, вале бо вучуди дастовардҳои мавҷуда, сифати рушди он, махсусан, дар самти ҷалби ҷавонон ба фаъолияти мустақилонаи соҳибкорӣ ба талаботи замони муосир ҷавобгӯ набуда, ба дастгириҳои иловагии давлатӣ ниёз дорад.

Олимон ва коршиносони масоили иқтисодӣ баъзе аз сабабҳои асосии ҷалб нагардидани ҷавонон ба фаъолияти соҳибкориро дар таъсири омилҳои манфии зерин арзёбӣ менамоянд:

- мавҷуд набудани санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи бевоситаи фаъолияти соҳибкории ҷавонон. Зикр кардан ба маврид аст, ки ҳоло дар самти таъмини рушди фаъолияти соҳибкорӣ, қонун ва дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, аз ҷумла, қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ», Кодекси андоз ва Барномаи дастгирии давлатии соҳибкорӣ барои давраи солҳои 2012-2020 мавриди татбиқ қарор доранд. *Аммо, дар санадҳои мазкур на танҳо соҳибкории ҷавонон ҳамчун категорияи алоҳида, балки дар ин бора ҳатто ишорае нест;*

- *надоштани сармои ибтидоӣ ва гарон будани низоми андозбандӣ.* Тибқи маълумоти оморӣ, имрӯз дар ҷаҳон тақрибан 300 миллион ҷавон дар синну соли аз 18 то 30 сола ё ҷойи қори доимӣ надоранд ё тамоман бекоранд. *Аз ин шумора тақрибан 20 дарсади онҳо дорои қобилият ва истеъдоди баланди ривоҷи тиҷорати мустақил мебошанд, аммо бо сабабҳои номбурда фақат 5 дарсади онҳо ба ин даст мезананду ҳалос [6];*

- дастрасӣ ба захираҳои қарзӣ-молиявии имтиёзнok. Бояд зикр намуд, ки Муассисаи давлатии «Фонди дастгирии соҳибкории назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» яке аз татбиқкунандагони ғояҳои тиҷоратӣ дар кишвар ба ҳисоб меравад. Муассиса аз ибтидои фаъолият то имрӯз дар асоси қарорҳои Шӯрои нозирони Муассиса дар маҷмӯъ, ба 11 соҳибкори ҷавон дар ҳаҷми 18,9 миллион сомонӣ қарзҳои имтиёзнok (7,6 дарсад аз ҳаҷми умумии қарзҳои ҷудогардида) ҷудо намуда аст, ки ин мутаассифона, хеле кам мебошад [7]. Ин нишондиҳандаҳо бори дигар собит месозанд, ки фаъолияти соҳибкории ҷавонон дар кишвари мо дар сатҳи зарурӣ набуда, ба дастгири ва пешниҳоди имтиёзҳои иловагии молиявии давлатӣ ниёз дорад;

- дар натиҷаи таҳлилҳо муайян гардид, ки ҳоло дар кишвар ҷавонони то 25 сола муштариёни аслии муассисаҳои қарздиҳанда ба ҳисоб мераванд. Танҳо дар панҷ соли охир шумораи қарзгирандаҳои то 25-сола дар Тоҷикистон аз 3 то 20 дарсад афзоиш ёфтааст. Шумори қарзгирандаҳои аз 26 то 40 сола 42 дарсади муштариёни муассисаҳои қарздиҳанда мебошанд. Сарфи назар аз он, ки шумораи қарзгирандаҳои то 25-сола ва аз 26 то 40 мутазама тамоюл ба зиёдшавӣ дошта бошад ҳам аммо, ҳаҷми қарзҳои онҳо барои ташкили тиҷорат равона мегардаду ҳалос [8]. Ҷавонон қарзҳоро аслан барои пардохти шартномаи таҳсил, хариди воситаҳои рӯзгор ва ҳалли дигар масъалаҳои иҷтимоӣ равона месозанд;

- бо вучуди он, ки ҳоло тақрибан 60 дарсади фаъолияти соҳибкорӣ дар кишвар ба ҷавонон рост ояд ҳам, вале ин фаъолиятҳо аслан хусусияти хариду фурӯшӣ (*ба истилои дигар перекупицик*) дошта, дар онҳо фаъолияти истеҳсолӣ, яъне татбиқи идеяи дорои хусусияти навоваронадошта дар истеҳсоли молу маҳсулот қор ва хизматрасониҳои нисбатан кам ба назар мерасад. Ин гуфтаҳо далели возеҳи дар сатҳи зарурӣ истифода нагардидани қобилият ва истеъдоди баланди ҷавонон дар самти ташкил ва пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ мебошад;

- ҳар қадаре, ки соҳибкории ҷавонон дар марҳалаи ибтидоӣ кумаку дастгирии зиёд бинад, ҳамон андоза, эҳтимоли таъсиси бизнеси муваффақ ва устувор ба даст хоҳад омад. Камбудии асосӣ ва маҳдудиятҳои дар расонидани кумак ва дастгирии тиҷоратӣ инҳо ба ҳисоб мераванд: набудани робитаҳои тиҷоратӣ, таъминкунанда, шарикони мувофиқ, надоштани донишу малакаҳои зарурӣ ва хизматрасониҳои дастрас оид ба дастгири ва рушди тиҷорат;

- надоштани дастрасии роӣгон дар иртибот ба таҳияи бизнес-нақшаҳо ва заиф будани низоми ҳамкориҳои соҳибкорони дорои таҷриба ва малакаи баланди фаъолияти соҳибкорӣ бо ҷавонон;

- мавҷуд набудани шароите, ки ҷавон тавонад худро дар фаъолияти мустақилонаи соҳибкорӣ санҷад. Бояд таъкид намуд, ки чунин мушкилот дар фаъолияти соҳибкорони соҳибтаҷриба ва қалонсол низ вучуд доранд, аммо ин масъалаҳо барои соҳибкории ҷавонон боз ҳассостаранд.

Бо дарназардошти ҳалли масоили ҷойдошта ва ҷалби харчи бештари ҷавонон ба фаъолияти соҳибкорӣ андешидани тадбирҳои зеринро мувофиқи мақсад мешуморем:

- таҳияи ва қабули санади меъёрии ҳуқуқии дахлдор бо мушаххас намудани категорияи «Соҳибкори ҷавон»;

- дастрасӣ ба сарчашмаҳои маблағгузорӣ. Зикр кардан ба маврид аст, ки дастрасӣ надоштан ба маълумот оид ба роҳҳои маблағгузорӣ намудан ба таъсиси корхонаҳои нав ва ташкили фаъолияти соҳибкорӣ барои ҷавонон аз ҷумлаи мушкилоти қиддӣ, ба ҳисоб меравад.

Ба андешаи мо, барои ҳалли масъалаҳои тадбирҳои зерин бояд роҳандозӣ гарданд:

а) таҳияи барномаи махсуси давлатӣ оид ба дастгирии фаъолияти соҳибкории ҷавонон зерини унвони «Рушди соҳибкории ҷавонон»;

б) ташкил намудани озмунҳои грантӣ;

в) ҷорӣ намудани нақшаи (схемаи) қарзҳои имтиёзнok;

г) машваратҳо оид ба масъалаҳои дастрасӣ ба воситаҳои молиявӣ;

- бояд ба механизми ҳавасмандгардонии иқтисодӣ дар доираи пешниҳоди қарзҳои дарозмуддат, таътил ва имтиёз дар бозгардонии қарз, дарёфти бозори фурӯш ва ғайра роҳандозӣ карда шаванд. Ин имкон медиҳад, ки на танҳо сатҳи ҳавасмандӣ ва ҷалби ҷавонон ба фаъолияти соҳибкорӣ баланд гардад, балки онҳо ба фаъолияти мустақилона бештар машғул гарданд;

- инкишоф додани раванди дастгириҳои бизнеси соҳибкорони ҷавон тавассути омӯзиши малақаҳои тиҷоратӣ, машваратдиҳӣ, таҳия намудани тавсияҳои методӣ ва нашри маҷмӯаи илмию методӣ барои ҳар гуна шаклҳои фаъолияти тиҷоратӣ дар шакли нисбатан содда ва оммафаҳм бо мақсади баланд бардоштани тафаккури молиявӣ иқтисодӣ ва ҷалби ҷавонон ба фаъолияти соҳибкорӣ. Бояд зикр намуд, ки ҳоло дар бисёр кишварҳои ҷаҳон, маҷмӯи васеи вебсайтҳо ва порталҳо амал мекунанд, ки маслиҳатҳои онлайнӣ ва ҳатто семинар-омӯзиши онлайн барои соҳибкорони ҷавон пешниҳод мекунанд;

- ташкили бизнес-инкубаторҳо воситаи пуриқтидор барои дастгирии лоиҳаҳои оғоз (стартап-проектҳо) дар ҳама марҳилаҳои рушд ба ҳисоб меравад: аз татбиқи идея то тиҷоратикунони он. Бизнес-инкубаторҳо ба ғайр аз таъмини ҷойҳои нави корӣ, одатан доираи васеи захираҳо ва хидматҳоро дар муддати кӯтоҳ (тақрибан 3-5 сол) таъмин мекунанд (тренинг, таҳияи бизнес-нақшаҳо, хизматрасониҳои маъмурӣ, дастгирии техникӣ, машварат оид ба моликияти зеҳнӣ ва сарчашмаҳои маблағгузорӣ);

- омӯзиши фаъолияти соҳибкорӣ ба ҷавонон дар сатҳҳои гуногуни таҳсилот. Бо ин мақсад ташкили таҷрибаҳосилкунӣ зерин зарир шуморида мешавад, аз ҷумла, доир ба оғози фаъолияти соҳибкорӣ, баргузор намудани форумҳои бизнес идеяҳо, гузаронидани семинар машваратҳои гуногун, бозиҳои тиҷоратӣ, ки ба ошқор ва рушди малақаҳои соҳибкорӣ равона гардидаанд, омӯзиш ва раванқ додани мубодилаи таҷрибаомӯзии ҷавонони лаёқатманд бо соҳибкорони муваффақ, инчунин тарғибу таблиғи касби соҳибкорӣ;

- ташкили муассисаи махсуси кумақрасон барои ташкил ва ривочи бизнес миёни ҷавонони дорои қобилият ва истеъдоди баланд. Ҳоло дар мамлакат «Клуби соҳибкорони ҷавон» фаъолият дорад, ки ҳадафи асосии он, пеш аз ҳама, мусоидат намудан ба рушди ҷамъияти соҳибкорони Тоҷикистон мебошад. Вале, мутаассифона, бисёре аз ҷавонони дорои идеяи тиҷоратӣ ва қобилияти баланди ташкили фаъолияти соҳибкорӣ, махсусан, ҷавонони деҳотӣ ва минтақаҳои дурдасти кишвар, доир ба мавҷудият ва фаъолияти ин клуб маълумот надоранд. Илова бар ин, клуби мазкур дар танҳои наметавонад ҳамаи масъалаҳои рушди соҳибкории ҷавонро ҳаллу фасл наояд. Ин гуфтаҳо андешидани тадбирҳои маҷмуавиро дар доираи масъала ва таклифу пешниҳодоти баёнгардида, ба миён мегузорад;

- боз ҳам фаъол гардонидани давраҳои омӯзишӣ барои дастгири ва омодагии соҳибкорони ҷавон, инчунин пешниҳоди имтиёзу ҳавасмандӣҳо дар самти дастгирии лоиҳаҳои ташкили тиҷоратӣ.

Пешбиниҳои натиҷа дар сурати ҳаллу фасли масоли ҷойдошта ва амалисозии силсила тадбирҳои пешниҳодшуда:

1. Ба вуҷуд омадани шароити мусоиде, ки ҷавон метавонад худро дар соҳаҳои тиҷорат ва соҳибкорӣ бисанҷад.

2. Баланд гаштани сатҳи ҳавасмандӣ ва майлу рағбати ҷавонон ба ташкили фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа.

3. Баланд гаштани сатҳи эътимоду боварӣ ва таваккал қардани (риск) ҷавонон нисбат ба ташкили фаъолияти соҳибкорӣ дар доираи санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунанда ва имконпазирии он.

4. Мунтазам афзун гардидани саҳми ҷавонон дар рушди иқтисодию иҷтимоии мамлакат тавассути навоарию ихтироъкорӣҳо;

5. *Зиёд гардидани саҳми тиҷорати соҳибкории хурд дар истеҳсоли ММД.*

6. Ҳаллу фасли масъалаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, аз ҷумла, бо шуғл фаро гирифтани ҷавонон.

7. Афзоиш ёфтани шумораи ҷавонони соҳибистеъдод ва ихтироъкор.

8. Мунтазам коҳиш ёфтани шумораи шомил шудани ҷавонон ба гурӯҳҳои ифродгарой, терроризму экстремизм.

9. Кам гардидани сатҳи ҷинояткорӣ дар миёни ҷавонон.

АДАБИЁТ

1. Омори солони Чумхурии Тоҷикистон, маҷмӯаи оморӣ- Душанбе, 2019

2. Стратегияи рушди соҳибкории ҷавонон дар Федератсияи Россия барои давраи то соли 2020

3. Стратегияи рушди соҳибкории ҷавонон дар Федератсияи Россия барои давраи то соли 2020

4. «Стратегияи миллии рушди Чумхурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030»

5. Маълумоти Кумитаи андози назди Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон

6. Ҳисоботи Ташкилоти байналмилалӣ меҳнат

7. Маълумоти Муассисаи давлатии “Фонди дастгирии давлатии соҳибкории назди Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон”

8. Маълумоти Бонки миллии Чумхурии Тоҷикистон, www. nbt. tj.

АННОТАЦИЯ
ОСНОВНЫЕ ВОПРОСЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ МОЛОДЁЖИ К ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: СОСТОЯНИЕ И ПУТИ ЕЕ РЕШЕНИЯ

В статье анализируется и рассмотрено основные вопросы привлечения молодёжи к предпринимательской деятельности. Авторы определили основные причины и препятствия, привлечения молодёжи к предпринимательской деятельности. В связи с этим, авторы предлагают ряд конкретных мер по решению существующих проблем, что даёт возможность в ближайшем будущем улучшить состояние дел в данной сфере.

ANNOTATION
MAIN QUESTIONS ATTRACTION YOUTH TO ENTREPRENEURIAL ACTIVITY: STATE AND
WAYS OF ITS DECISION

The article analyzed and considered the main issues of attracting young people to entrepreneurial activity. The author identified and disclosed the main reasons and obstacles for attracting young people to entrepreneurial activity.

In this regard, the author offers a number of specific measures to solve existing problems, which makes it possible in the near future to improve the state of affairs in this area.

Key words: *politics, youth, human capital, globalization of the economy, youth entrepreneurship, innovation, strategy.*